KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

Forgalom és forradalom: Ezra Pound

Ezra Poundé egyike a modern költészettörténet azon meghatározó jelentőségű életműveinek, amelyek megítélése nehezen képzelhető el a lírai művek és az ezeket övező, mi több – éles ellentétben pl. Gottfried Benn esetével – sűrűn átjáró, több mint kétes politikai elképzelések közötti viszony értékelése nélkül. A Pound-irodalom egy sokáig meghatározó és leginkább talán Hugh Kenner első monográfiájában megalapozott szólama, részint nyilván az „új kritika" itt olykor poétikai összefüggésben is kissé megtévesztő[1] irodalomeszményétől vezéreltetve, igyekezett ugyan szigorú határvonalat húzni a *The Cantos* esztétikai és az értekező próza (valamint szintúgy a *Cantos*) politikai-ideológiai tartományai között, ám e határvonal olyannyira átjárható, hogy nincs igazán csodálkoznivaló azon, hogy a szakirodalom jó ideje nem hisz az ilyen szétválasztás lehetőségében vagy értelmében. A probléma más irányú feldolgozásának számtalan formája ismert, ami ezekben közös, az az, hogy nemigen boldogulnak látszólag önellentmondó formulák nélkül. Julia Kristeva egy gyakran idézett interjújában többek között Pound példájára hivatkozva érvelt amellett, hogy a modern irodalom fasiszta ideológiával érintkező remekműveiben az avantgárd költői nyelv valójában egyben alá is ássa vagy szembehelyezkedik azokkal az eszmékkel, amelyeket hordoz.[2] A Pound egyik költői örököseként számon tartott Charles Olson inkább egyfajta, a modern korra jellemző tragikus kettősséget vélt felfedezni a nyelvi-formai progresszivitás és a regresszív politikai-gazdasági nézetek poundi kombinációjában.[3] A posztmodern költő-professzor, Bob Perelman 1994-ben még komplikáltabb összefüggésre következtetett, szerinte ugyanis azt a nyelvi erőt, amiből Pound írásainak legjava táplálkozik, nem lehet elhatárolni azon impulzusoktól, amelyek az életmű bizonyos tartományait elviselhetetlenné teszik.[4] Hasonló dilemmát illusztrál Pound életműve Krasznahorkai László számára is: „Nekem az a problémám – mondja egy 2006-as interjúban –, hogy Pound esetében a rossz erkölcsből zseniális remekmű születhet. Bármilyen irányból el lehet érni a tökéletességet."[5] Különösen azt szem előtt tartva nő meg az ilyen figyelmeztetések jelentősége, hogy Pound ugyanazon a területen vélte megalapozni a nyelvfelfogását (vagy akár: „nyelvelméletét"), amelybe a politikai elképzeléseit is ágyazta: a gazdaság, közelebbről a pénz elméletében. Ez a közös nevező tehát a (költői) nyelv és a politika diskurzusai között: a pénz, amelynek problémája körül az életmű meghatározó szelete forog, egyben a nyelv és a politikai cselekvés közötti váltás vagy *átváltás* médiuma is, sőt, Pound

---

[1] L. pl. az „ideogramma" poundi koncepciójának ismételt megfeleltetését a metaforával: pl. H. Kenner, *The Poetry of Ezra Pound* (1951), Lincoln–London 1983, 70., 205. A problémához l. többek közt K. V. Lindberg, *Reading Pound Reading*, New York–London 1987, 33-35.

[2] „Che sfortuna! È un intellettuale disorganico" (interjú J. Kristevával), in: *L'Espresso* 1977/14, 59.

[3] Ch. Olson, „Cantos", in Uő (szerk.), *Charles Olson and Ezra Pound*, New York, 1975, 53.

[4] B. Perelman, *The Trouble with Genius*, Berkeley–Los Angeles–London, 1994, 31.

[5] Krasznahorkai L., *„Az ellenállás melankóliája* című regény forrásainál (Jacek Dobrowolski beszélgetése)", in: *Jelenkor* 2008/4, 387.

számára, mint az majd látható lesz, bizonyos értelemben éppen ez az egyetlen legitim funkciója a pénznek.

Pound politikai programjának fontos, visszatérően hangsúlyozott eleme a gazdasági műveletlenség, illetve – ahogyan a *Guide to Kulchur* egy pontján fogalmaz – a modern demokráciákban elterjedt „monetáris írástudatlanság" (*GK* 158[6]) felszámolása: nagyon leegyszerűsítve arról van szó, hogy Pound szerint az, hogy a nyugati társadalmakban a gazdasági ismeretek nem tartoznak a mindenki által elsajátítandó tudás körébe, mintegy megágyazott s így érdekében állt a nemzet-, illetve inkább államfeletti vagy -ellenes pénztőke azon törekvésének, hogy elragadja a szuverenitás meghatározó szeletét a mindenkori államhatalomtól, amely így saját polgárai vagy a „közjó" helyett egy nemzetközi bankhatalom, egyfajta „usurocracy" érdekeit szolgálja. A gazdasági, különösen a pénzforgalom feletti hatalom visszaszerzése egyfelől egy olyan politikaelméletet tesz szükségessé, amelynek alappillérei nem idegenek a „konzervatív forradalom" 20. század első felében elterjedt diskurzusaitól, másfelől egyenesen a pénz társadalmi működésmódjának újraértékelését igényli. E kettős program előzetes betájolását elősegítendő álljon itt, mintegy kettős *exergum*ként, elsőként az a sokat idézett – és különösen a lehető legszószerintibb olvasatban sokatmondó – kijelentés a *XCVII. Canto*ból, mely szerint „The Temple is holy, because it is not for sale", másodikként pedig Pound számtalan változatban, többek közt a *LXXXIX. Canto*ban is elismételt (és a 19. század egyik jelentős amerikai politikusától, Thomas Hart Bentontól átvett) szuverenitásdefiníciói-nak egyike: „A szuverenitás a pénzkibocsátás képességében (power) rejlik. Az a szuverén, aki nem rendelkezik ezzel az erővel, pusztán egy rex sacrificulus, non regnans."[7]

Bár ezekben a modorukat tekintve távolról akár a Pound által nem ismert Carl Schmitt *Politikai teológiá*jának híres nyitányára[8] is emlékeztető meghatározásokban a szuverenitás decizionista ismérve kevésbé teológiai, mint inkább gazdaságtani összefüggésre mutat vissza, az idézett – római-középkori politikai teológiai dimenziókat érintő – változat arról tanúskodik, hogy ez Pound számára, Schmitthez (e tekintetben) hasonlóan nem vezethető le valamiféle absztrakt vagy általános jogrendből, pontosabban a jogrend nem szavatolja a tényleges, *de facto* szuverenitást. Mindez, tekintettel a meghatározás gazdasági kontextusára, különös következményekkel jár. Egyfelől a szuverenitás megszűnését abban a (modern körülmények között nehezen elkerülhető) pénzkereskedelmi szorongatottságban azonosítja, amelyben egy állam érvényes pénzének értékét rajta kívül álló erők vagy kondíciók határozzák meg.[9] Másfelől, amint azt Pound nem győzi hangsúlyozni, a tényleges politikai hatalom nem lehet olyasvalami, amit egy uralkodó vagy egy kormány megkap, olyasvalami tehát, amivel pusztán felruházzák. A *Jefferson and/or Mussolini* című hírhedett traktátusban pl. Roosevelt „gyengeségét" a sajtó azon követelései hivatottak illusztrálni, amelyek szerint több

---

[6] A Pound gyakrabban idézett írásaira utaló rövidítések az alábbi kiadásokra vonatkoznak: *AR* = *ABC of Reading* (1934), New York 1960; *JM* = *Jefferson and/or Mussolini* (1935), New York 1970; *GK* = *Guide to Kulchur* (1938), Norfolk (é. n.); *EPS* = *„Ezra Pound Speaking"*, Westport–London 1978; *SP* = *Selected Prose 1905-1965*, New York 1973.

[7] Uő, „Souvereignty" (1953), in *SP* 352. Vö. még pl. „What is Money for?", in uo., 292.; *GK* 270. Vö. a *LXXXIX. Canto*t is: „And sovreignty in the right to issue. / (…) / The Government ceases to be independent / when currency is at will of a company."

[8] „Szuverén az, aki a kivételes állapotról dönt." (C. Schmitt, *Politikai teológia*, Bp. 1992, 1.)

[9] Pound, „What is Money for?", 298.

hatalmat „kellene" juttatni az elnöknek, az ezzel szembe állított olasz fasiszta állam viszont olyan „szervezet", amelynek az élén olyasvalaki áll, aki a hatalmát nem kapta, hanem „organizálta" (*JM* 108). Még hírhedtebb olaszországi rádióbeszédeinek egyikében magának a politikai ellenségnek a fogalmát is a kapott (kölcsönzött) tőke képzetével definiálta („The ENEMY is Das Leihkapital."[10]).

A kérdés, formálisan következtetve, nem lehet más, mint hogy honnan ered, honnan származik, mi az alapja az olyan szuverenitásnak, amelyet nem lehet *megkapni*, amelyet tehát nem *hitelesítenek*, különösen abban az esetben, ha e szuverenitás a pénz kiadásának jogában nyilvánul meg, olyan műveletben tehát, amelyből viszont per definitionem nem hiányozhat a *hitel* mozzanata. Nem véletlen, hogy Pound gazdaságpolitikai elképzeléseit nagy mértékben az Alfred Richard Orage-on, a *The New Age* kiadóján keresztül megismert C. H. Douglas „Social Credit"-mozgalma formálta, amely, nagyon leegyszerűsítve, a hitel olyan felfogását igyekezett érvényre juttatni, melyben a pénz nem tőkeként viselkedik és a „nemzeti osztalék" fedezetét a nemzet tágan felfogott gazdasági, kulturális stb. termelőereje biztosítja (Pound magyarázatában: azoknak a fennmaradt kulturális vagy gazdasági teljesítménye is, akik már nem fogyasztanak[11]). Pound, aki különféle gazdasági vagy pénztörténeti fejtegetéseiben mérföldkőnek tekintette az aranystandard jelentőségvesztését, nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a (papír)pénz olyasvalami, amiért, minthogy materiális értelemben nincs inherens értéke, a kibocsátó kötelezettséget vállal, ami tehát – mint a csereforgalom puszta jele vagy médiuma – hitelre szorul, sőt ezt a relációt olyan jelrendszerekre vagy médiumokra is kiterjesztette, mint a nyelv, amelynek általános-absztrakt, grammatikai rendszerszerűségét éppen ebben az összefüggésben kárhoztatta. Egy kijelentés ebben az értelemben még akkor sem képes helytállni önmagáért, ha referenciálisan igaz, elkerülhetetlenül hitelesítésre, hitelre szorul – Pound szerint olyan a státusza, mint a bankjegyeken olvasható nyilatkozatoknak (*AR* 25). A konkrét, kivételes, referenciális vagy *de facto* és az absztrakt, általános, grammatikai vagy *de jure* közötti közvetítés pályái nem vezethetők le az általánosból magából – hitelre szorulnak. Csakhogy, amennyiben a gazdasági szuverenitás alapja a pénzkibocsátás és a pénz csereértéke fölötti teljes kontroll, mi (vagy ki) lesz a hitel forrása? Nyilván a szuverén maga, hiszen ő, pontosabban az ő aláírása szavatolja a papírpénz (ez nem más, mit egy „certificate of work *done for the* state"[12]) értékét, amivel azonban pontosan azokba a performatív ellentmondásokba keveredik, amelyeket Jacques Derrida egy Pound számára – l. pl. a *LXV. Canto*t – megkérdőjelezhetetlen autoritású szöveg, az amerikai Függetlenségi Nyilatkozat feledhetetlen elemzésében tárt fel, egy olyan aláírás szerkezetét bemutatva, amely mintegy önmagát hitelesíti, pontosabban egyedül saját önhitelesítésén, az aláírásban „feltalált" aláíró jogi-politikai „coup de force"-án alapulhat.[13] A szuverenitás ismérvéül kijelölt gazdasági feltételt csak az a szuverenitás szavatolhatja, amelyet ez a feltétel hív létre. Az ilyen hitel pedig

---

[10] Uő, „Gold: England", in *EPS*, 55.

[11] Uő, „What is Money for?", 294. Poundról és a „Social Credit"-ről bővebben l. W. S. Flory, *The American Ezra Pound*, New Haven–London 1989. 42-81.; A. Marsh, *Money and Modernity*, Tuscaloosa–London 1998. 84-94.; L. Surette, *Pound in Purgatory*, Urbana–Chicago 1999, 13-46.

[12] Pound, „ABC of Economics" (1933), in uo., 263.

[13] Vö. J. Derrida, „Declarations of Independence", in: *New Political Science* 1986/1, 10-11. Ezen performatív ellentmondás szerkezetéhez, nyíltabban gazdasági összefüggésben, l. még W. Hamacher, „Faust, Geld", in: *Athäneum* 4 (1994), 139-140.

valóban nem lehet kapott, csakis erőszakosan megelőlegezett (vagy „organizált?") felhatalmazás.

Innen nézve következetesnek mondható, hogy Pound számára a politikai lényege nem a reguláris kormányzási formákban, hanem a *de jure* rendszerek mögött munkálkodó irreguláris, *de facto* (leggyakrabban gazdasági-pénzügyi természetű) erőkben, a valóságos életben, „real life"-ban nyilvánul meg (*JM* 94-95). Ezek igazolják az olyan, nem-demokratikus berendezkedésű államokat, mint Mussolini Pound (az 1920-as/1930-as évek fordulóján persze messze nem csak Pound) által kételyek nélkül csodált Olaszországát, ahol a szuverenitás elve egy modern diktatúra formájában öltött konkrét alakot: egy olyan diktatúrában, amelynek elöljáróját nem a „hatalom akarása" (Pound láthatólag nem tud mit kezdeni az „ill-balanced hysterical teuto-pollak" eszméjével), hanem a „rend akarása" ruházta fel hatalommal (uo., 99). A „valóságos élet" lesz tehát a felhatalmazás forrása, és, úgy tűnik, ez nemcsak azzal a következménnyel jár, hogy adott esetben alkalmatlannak minősíti a demokratikus kormányzási formákat, hanem azzal is, hogy a politikai gondolkodást (vagy a politikáról való gondolkodást) is egyedül a közvetlen cselekvés lehetősége hitelesítheti, egyebek között azáltal, hogy folyamatosan átírja vagy átalakítja, mondhatni mozgásban tartja a politika fogalmi rendjét vagy *de jure* felépítményeit. Mint az később részletesebben is szóba kerül majd, ez teljes összhangban áll Pound nyelvfelfogásával (pl. a Fenollosa-féle ideogramma-koncepcióból leszűrt következtetéseivel vagy a nyelvről mint szakadatlan cirkulációról, továbbá a fordítás kultúrateremtő jelentőségéről alkotott elképzeléseivel, de akár a „make it new" sokat idézett programjával is), sőt az utódok által gyakran a „sebessége" okán csodált költői nyelvhasználatának egy aspektusától sem áll távol. Ami Poundnak a parlamentáris demokráciákról alkotott képét illeti, sokat elárulnak erről a *Jefferson and/or Mussolini* vonatkozó kitételei (pl.: „a demokrácia harmadrész paraszti pesszimizmusból, harmadrész *laissez-aller*-ből, és tökéletes közömbösségből áll" – uo., 109), az amerikai politika hanyatlásáról nyújtott rádiós diagnózisai[14], illetve az a mind a *Cantos*t, mind a politikai írásokat meghatározó gondolatalakzat, amely a Függetlenségi Nyilatkozat hőskorának modern megfelelőjét Mussolini Olaszországában azonosítja. Itt említhető az is, hogy az 1930-as-'40-es években rendre ellentétet állapít meg az általános választójog és a nép akaratának érvényre juttatása, egy rosszul értesült nyilvánosság és a köz dolgait irányítani hivatott, a népakaratot önmagában „összesűrítő" kis létszámú szellemi elit ideája között[15]. Jellemző lehet, hogy még a kései *Canto*k egyik fontos jogtörténeti hivatkozása és szereplője is az az Edward Coke, aki az angol parlament döntéseit a „common law" ellenőrzése alá rendelte volna.

Ennél érdekesebb az, hogy miben azonosítja a nem-demokratikus politikai erők vagy vezetők ismertetőjegyeit. Visszatérően foglalkoztatja pl. a Mussolini-féle fasiszta mozgalom azon önértelmezése, amely a forradalmat befejezetlennek, folyamatosan megújítandónak (s ilyen értelemben rendkívüli helyett normális, ám *nem statikus*[16] állapotnak) fogta fel és amely ezt a Pound által is kissé modorosan alkalmazott új időszámításban is kifejezésre juttatta. A „rivoluzione continua" egyedisége abban áll, hogy valójában nem is tekinthető a kialakult fogalomhasználat szerint forradalomnak, aminek fő magyarázatát Pound abban látja, hogy Mussolinié az első olyan forradalom, amely nem pusztán követi „az élet materiális alap-

---

[14] Vö. pl. Pound, „Aberrations", in *EPS*, 103.

[15] Vö. ehhez pl. E. Hesse, *Ezra Pound*, München, 1978, 388., 403.

[16] Vö. ehhez M. North, *The Political Aesthetic of Yeats, Eliot, and Pound*, Cambridge, 1991, 159.

jainak" megváltozását, hanem ezekkel egyidejűleg, mintegy ezeket alakítva lépett színre (vö. uo., 24, 127). Mindez azt is jelenti, hogy miközben Mussolini forradalma nemhogy elutasítja, hanem éppenhogy védelmezi a nemzet „kulturális örökségét", nemcsak a termelési viszonyok terén, hanem a kultúrában, sőt a nyelvben is mélyreható változásokat hozott magával: a *Jefferson and/or Mussolini* pl. beszámol az olasz könyvesboltok kínálatában vagy éppen a (nyilvános-retorikus) nyelvhasználat terén megfigyelni vélt változásokról. A forradalom egyik teljesítménye az volt, így Pound, hogy lerombolta az olaszok „ékesszólás iránti vágyát" és az ennek megfelelő statikus-retorikus nyelvet (amely „hatalmas, megformált pacákban okádja ki magát" – uo., 26), helyet adva egy olyan nyelvnek, amelyet egyfelől tisztasága és pontossága különböztet meg a korábbitól (mint az még szóba kerül majd, ezen érték legfőbb letéteményese Pound számára a költészet, a nagy irodalom, amely nem más, mint – a nevezetes definíciót idézve – „language charged with meaning" – *AR* 28[17]). A másik fontos vívmány pedig egyfajta visszanyert performativitás, a nyelv azon – Pound által rendre a retorikával szembeállított – tulajdonságának feltámasztása, hogy az valamilyen módon képes tetté válni. Az amúgy Mussolinihoz képest rendre leértékelt Lenin pl. már egy 1928-as írásban arra szolgáltat példát, hogy a politika *nyelvi* teljesítménye – egy olyan, önmagát meghaladó nyelv, illetve „médium" („valami a nyelv és a cselekvés között") előállítása, amely (mint azt a katódsugár hasonlata elárulja) a nyelv számára korábban elérhetetlen területeket is képes megvilágítani, illetve ezeken változásokat előidézni – az irodalom számára is mértéket szabhat: „Lenin érdekesebb, mint bármelyik fennmaradt stiliszta. Valószínűleg soha nem írt egyetlen briliáns mondatot sem; felettébb lehetséges, hogy nem írt semmi olyat, amit egy akadémikus 'jó mondatnak' tartott volna, de kitalált vagy majdnem kitalált egy új médiumot, valamit a nyelv és a cselekvés között (a nyelv mint katódsugár), amit minden írónak érdemes tanulmányoznia".[18]

A nyelv (az irodalmi nyelv) politizálása pedig nyilvánvalóan egyben felhatalmazást is nyújt az olyan író számára, aki úgy véli, van értelmes lehetőség arra, hogy közvetlenül a gyakorlati cselekvés világába is beavatkozzon. Pound mindenesetre már az 1930-as években helyet talált a *Cantos* európai kultúrtörténetről alkotott víziójában Mussolininek (illetve Mussolini-előképeknek[19]), akit e kísérletek szerény eredményessége ellenére sem szűnt politikai-gazdaságtani ötletekkel, különféle értekezésekkel (köztük a nyilván hízelgő *Jefferson and/or Mussolini*val[20]), sőt *Canto*kkal is ostromolni. A Duce, aki végül belelapozott, sőt véleményt is formált Pound költeményeiről (olvasatának elmélyültségét illetően még a jelenetet – torzítva[21] – felidéző *XLI. Canto* innen nézve némileg groteszk, később még előkerülő nyitánya sem oszlatja el a kételyeket), végül éppen egy világtörténelmi következményekkel terhes napon, 1933 január 30-án fogadta a költőt, a nagy találkozó tehát Hitler hatalomra jutásának napján következett be, aki ekkor amúgy még nem volt Mussolini szövetségese és akinek neve ekkor még valószínűleg Poundnak sem mondott túl sokat[22] – a II. világháború után írt *Canto*kban

---

[17] Vö. még Pound, *How to Read* (1931), New York, 1971, 21-22.

[18] Uő, „Data", in Uő, *Poetry and Prose* V, New York–London, 1991, 62.

[19] Vö. pl. K. Theweleit, *Recording Angels' Mysteries* (*Buch der Könige* 2y), Basel–Frankfurt, 1994, 138-141.

[20] H. Carpenter, *A Serious Character*, London–Boston, 1988, 540.

[21] Uo., 490.

[22] Surette, *Pound in Purgatory*, 198.

persze, akárcsak Mussolini, rendre a világtörténelem nagy, tragikus alakítóiról készített montázsokban kerül majd elő, a *XCVII.*-ben pl. éppen a dolgozat elején *exergum*ként elhelyezett mondat közvetlen közelében, Nagy Sándorral összegyúrva („that Führer of Macedon").[23] Csak látszólagos ellentmondás, hogy Pound az ilyen beavatkozás, a beszéd és a politikai cselekvés közötti átmenet lehetőségeit rendre nem-nyelvi vagy legalábbis nem írásos médiumok közreműködésével gondolta megvalósíthatónak, hiszen – mint ez még szóba kerül majd – a nyelv megtisztításának egyszerre poétikai és politikai programjában eleve fontos szerepet szánt az írott nyelv létmódjának radikális újraértelmezését lehetővé tévő kultúrtechnikáknak. Ez az egyik aspektusa pl. sajátos – fonetikushoz közelítő, rövidítésekkel, nagybetűs szókiemelésekkel stb. élő – helyesírásának, valamint a Fenollosa kínai írásjelekről alkotott elképzelése iránti tartós érdeklődésének, amely bizonyos szempontból valóban a „verbális kép", a nyelvben inherens képiség körüli esztétikai és filozófiai diskurzus hagyományaira mutat vissza.[24]

Azt, hogy Pound nemcsak a költészet, illetve az írott szó médiumában kereste a „rivoluzione continua"-hoz való hozzájárulás útjait, egyfelől az bizonyítja, hogy 1932-ben „The Birth of Fascism" címmel tervezett filmet készíteni Mussoliniről és mozgalmáról (ez soha nem készült el), másfelől természetesen az amerikai és angliai közönségnek szánt (a ténylegesen elért hallgatóság méretei felől nem kergetett illúziókat), rövidhullámon sugárzott római rádióbeszédeinek hosszas sorozata. Ezek a Pound ideológiai-politikai munkásságának legsötétebb rétegét képező beszédek, persze, már csak az őket meghatározó kommunikatív szituáció okán sem, megint csak nem alkalmasak azon következtetés megtámogatására, mely szerint Pound bennük találta volna meg azt a médiumot, amelyben a beszéd közvetlen, politikai cselekvéssé válhatott volna. Az alapszituáció ugyanis nyilvánvalóan a közvetlen részvétel és a teljes izoláció paradox kombinációjaként írható le: az egyik oldalon ott vannak ugyan a naprakészen továbbított aktualitás és az élő hang közvetítésének előnyei, ezeket a másik oldalon azonban legalábbis ellensúlyozza az eseményektől mégiscsak elzárt, sőt stúdióba zárkózó, Olaszországból angolul a honfitársaihoz forduló szónok elszigeteltsége. Bár ez a kombináció amúgy jól illeszkedik akár a *Cantos* történelemképének egyik alapmintájához is, amely Pound amerikai hőseit tudós megfigyelőként, a szellemi vagy elméleti „forradalom" embereiként állítja szembe Európával, ahol az akció értelmében vett voltaképpeni történelem valójában „történik"[25], a talán legjellegzetesebb következménye mégis az volt, hogy maguk az olasz fasiszták sem üdvözölték osztatlanul az önkéntes rádióagitátor támogatását, még a rejtett vagy kódolt Olaszország-ellenes kémkedés vagy propaganda gyanúja is megfogalmazódott[26]. En-

---

[23] A háború legvégén adott, rengeteget idézett interjúban Pound így emlékezik meg Hitlerről: *„Adolf Hitler egy Jeanne d'Arc volt, egy szent.* Mártír volt. Mint sok mártírnak, neki is voltak szélsőséges nézetei." (E. Johnson, „Pound, Accused of Treason, Calls Hitler Saint, Martyr", in: *The Chicago Sun* 1945-5-09). A *The Cantos* Hitler-utalásairól l. Perelman, 41. A *Pisan Cantos* nyitódarabja, a *LXXIV. Canto* az „enormous tragedy", a lábánál fogva felakasztott Mussolini „keresztre feszítésének" képével kezdődik.

[24] W. J. T. Mitchell, *Iconology*, Chicago 1986, 29. A Pound-i ideogramma képiségének kérdéséhez l. Ch. Brook-Rose, *A ZBC of Ezra Pound*, Berkeley–Los Angeles 1971, 93-118,; a szűkös hazai irodalomból pedig Varga T., „Vizuális nyelv – nyelvi vizualitás", in Bednanics G. et al. (szerk.), *Hang és szöveg*, Bp. 2003.

[25] Surette, *A Light from Eleusis*, Oxford 1979, 139.

[26] L. erről pl. J. R. Harrison, *The Reactionaries*, London, 1966, 135.; Theweleit, 141.

nek az (amúgy, mint azt a beszédek hiteles szövege immár jó ideje bizonyítja, alaptalan) gyanúnak a tükrös ismétlődéséről tanúskodik az az irat[27], amelyben a háború utáni fogságban a *Pisan Cantos*t vécépapíron fogalmazgató Pound arra kényszerül, hogy elmagyarázza írásmódjának egyes sajátosságait (a rövidítéseket, a kínai jeleket stb.) a fogolytábor hatóságának, amely valamiféle kódolt fasiszta propagandát sejtett a különös irományokban. Ennyit a (költői) nyelv politikai hatékonyságáról.[28]

Úgy tűnik tehát, hogy Poundnak valóban jó oka volt arra, hogy nagy súlyt helyezzen a nyelv kritikájára, és hosszasan elmélkedjen megtisztításának, világossá tételének lehetőségeiről, egyszersmind talán az is belátható, hogy a feladathoz nem álltak rendelkezésre magától értetődő támpontok. Pound élete végéig tartó, lankadatlan foglalatoskodása a kínai írásjelekkel, valamint, talán méginkább, egy másik, bizonyos (csak bizonyos!) értelemben a nyelvvel is összehasonlítható jelrendszerrel, a gazdasággal, innen nézve azt sejteti, hogy talán ezek azok a területek, amelyek felől igazán feltárulkoznak annak a nyelvelméletnek az alapvonalai, amelyet Pound, számtalan idevonatkozó írása vagy megjegyzése ellenére, nem alkotott meg. Pound gazdasági, illetve pénzelméleti és -történeti tárgyú írásai, persze, kellő kritikával olvasandók, hiszen teljesen nyilvánvaló, hogy ezek a fejtegetései voltak hivatottak biztosítani a teoretikus tőkesúlyt az életmű jelentős részét átszövő, a rádióbeszédekben elviselhetetlen intenzitással megnyilvánuló antiszemitizmusnak[29]. Poundnál szélsőségesebb antiszemita

---

[27] Pound, „A Prison Letter", in Uő, *Poetry and Prose* IX, 322.

[28] A magyar Pound-recepció egy ebből a szempontból érdekes epizódjáról l. Szili J., „Pound-recepciónk pikantériái", in: *Literatura* 2009/4, 460-462.

[29] Az irodalomban áttekinthetetlen mennyiségű változat található Pound antiszemitizmusának megítélésére. Létezik olyan vélemény, amely Pound költészetének kaotikus sokféleségére hivatkozva az antiszemita vagy fasiszta kontextust – akárcsak a többit – súlytalannak látja ahhoz a *Cantos*ban előállított heterogén univerzumhoz képest, amely ezekből (is) épül fel, l. pl. F. Lentricchia, *Modernist Quartet*, Cambridge/New York/Melbourne, 1994, 237-238. Van, aki szerint Pound antiszemitizmusa lényegében a gazdasági elképzeléseinek alakulásából eredeztethető, mintegy ezek kevésbé rasszista, mint inkább közgazdaságtani megalapozottságú melléktermékeként, vö. Surette, *Pound in Purgatory*, 71-77. Mussolini iránti rajongása mindenesetre nem antiszemita indíttatású, hiszen jóval korábbra datálható, mint az antiszemitizmus domináns megjelenése az olasz fasizmus ideológiájában (Harrison, 137.). A 'nem tudott a KZ-ekről' érv a Pound-irodalomból sem hiányzik, l. pl. Brook-Rose, 250. A kérdés teoretikusan is megalapozott tárgyalásához l. kül. A. Parker, „Ezra Pound and the »Economy« of Anti-Semitism", in: *Boundary 2* 1982-1983/1-2, 109-115., továbbá J. J. McGann, „The *Cantos* of Ezra Pound, the Truth in Contradiction", in: *Critical Inquiry* 1988/1.
A rádióbeszédekben a kortárs szélsőséges politikai antiszemitizmus minden ismert kliséje felsorakozik az eugenikától (pl.: Pound, „With Phantoms", in *EPS*, 140) a zsidók kitelepítésének lehetséges megvalósításain át („SELL'em Australia. Don't GIVE'em a national home. SELL'em a national home; if they'll buy it." – Uő, „Pogrom", in uo., 255. Vö. még Harrison, 149.) a pogromokig. Ez utóbbiakról beszélve Pound cinikus megfontolásokat ad elő a jogszerűség kívánalmaival és a pogromok hatékonyságával kapcsolatban. Vö. pl.: „Don't start a pogrom. That is, not an old style killing of small Jews. That system is no good whatsoever. Of course if some man had a strike of genius and could start pogrom UP AT THE top, there might be something to say for it. But on the whole, legal measures are preferable." (Pound, „Non-Jew", in Uő, i. m., 115.). Vagy: „I think it might be a good thing to hang Roosevelt and a few hundred yidds IF you can do it by legal process, NOT otherwise. Law must be preserved." (Uő, „On Retiring", in uo., 289.). Nem biztos, hogy célszerű az ilyen mondatokat kommentálni, mégis érdemes felhívni a figyelmet az utóbbi két idézetet meghatározó gondolatalakzatra: bizonyos értelemben elvetemültebb az az érv, amely a jogszerű akasztás lehetőségét preferálja a

nemigen került be a modern világirodalom vitathatatlan kánonjába, ezen írásait tehát még akkor is nagyon kockázatos ettől az (amúgy önálló vizsgálódási szempontot igénylő) összefüggéstől elválasztva olvasni, ha talán pusztán csak arról van is szó, hogy Pound a nyugati antiszemitizmus talán leghagyományosabb kliséjéből (a „zsidó" karakterű pénz- és uzsorakereskedeleméből) egyszerűen ebben a kontextusban tudott a legkézenfekvőbb módon hatásosnak szánt érveket alakítani. Mindazonáltal, noha a szakirodalomban gyakran ismétlődik a közgazdaságtani felszínesség és a következetlenség vádja, feltételezhető, hogy ha egy olyan lenyűgöző műveltségű figura, mint amilyen Pound volt, ennyi teret szentelt egy a lírai életművétől látszólag idegen területnek, akkor lehet róla olyan mondanivalója, amely nemcsak ideológiai rögeszméit, hanem akár a költői törekvések megértését is elősegítheti.

A gazdaság vagy a gazdasági tudatosság, mint az szóba került már, Pound számára voltaképpen a politikai cselekvés, a politikai valóságba való alakító beavatkozás legfontosabb terepe – már csak azért is, mert, mint azt számtalan alkalommal kifejti, valójában a gazdaság- és pénztörténetben tárulnak fel a történelem leglényegesebb, megíratlan fejezetei (*GK* 115-116), amelyek nélkül a történelem megértésére tett bármilyen kísérlet tévútra vezet.[30] A történelem gazdaság nélküli megértése illúzió: Pound hasonlata szerint olyan, mint a bűvös lámpa a bennszülött vagy az első ízben hallott gramofon vagy telefon a beduin számára (uo., 259); az a hely ellenben, ahonnan a dolgokat irányítják, a bankok elsötétített hátsó szobáival azonosítható, ahol „senki nem láthatja, mi történik".[31] Hasonló megfontolásokból részesíti rendszeresen pénzelméleti felvilágosításban római rádióadásának hallgatóit[32], pl. arra figyelmeztetve, hogy a háborúnak csak egy új monetáris gondolkodás vethet véget, hiszen – amennyiben szükségszerűen gerjeszti a hitelfelvételt („Háborúkat azért vezetnek, hogy adósság keletkezzen"[33]) – a felhalmozott tőkének, tágabb értelemben a pénzügyi szuverenitást az államoktól elorzó bankoknak a háború fenntartása (javak elpusztítása, a fegyvergyártás stimulációja stb.) áll az érdekében: ezért is a „usurocracy" az államok voltaképpeni ellensége. Pound, aki az 1930-as évtizedben tágabb értelemben is egy sajátos pedagógiai funkcióértelmezés alá rendelte értekezői prózájának számottevő részét – ekkor állítja össze különböző „How to"-jait, „ABC"-it, „Guide"-jait és kánonlistáit –, rendre (a korban ritkán tapasztalható

---

pogrommal szemben, mint a fordítottja, hiszen az „old-style" megoldással szemben a gyilkolás jogszerű megalapozására formál igényt.

Külön tanulmány tárgya lehetne az a bonyolult kérdés, mennyiben bírálta felül Pound az 1930-as-'40-es évekbeli ténykedését. A hazaárulás vádját sosem fogadta el, hiszen úgy vélte, a római rádióban Amerika érdekében beszélt. A per, amelynek eredményeképp beszámíthatatlannak ítélték, abban az értelemben igazságtalannak nevezhető, hogy nemcsak az önigazoláshoz, hanem a büntetéshez-bűnhődéshez való jogtól is megfosztotta. L. ehhez C. L. Rushing, „»Mere Words«", in: *Critical Inquiry* 1987/1. A per anyagait l. Ch. Norman, *The Case of Ezra Pound*, New York, 1968. A pszichiátriai kényszergyógykezelésből való szabadulása után 1958-ban Nápolyba érkező költő, aki – egy nevezetes fotó tanúsága szerint – náci karlendítéssel üdvözölte a rá várakozókat, tíz évvel később „az antiszemitizmus külvárosi, ostoba előítéletét" nevezte a legnagyobb hibának, amit elkövetett – igaz, ezt Allen Ginsbergnek mondta (M. Reck, „A Conversation between Ezra Pound and Allen Ginsberg", in: *Evergreen* 1968/6, 29.).

30 L. erről még North, 148-151.

31 Pound, „ABC of Economics", 237.

32 Pl. Uő, „Destruction", in *EPS* 82.

33 Uő, „Debt", in uo., 332.

terminológiai hangsúllyal) az „olvasásra" való nevelésben azonosította a kulturális tájékozódás vagy egyáltalán a műveltség alapfeltételét, és az említett művek tanúsága szerint ennek a programnak jelentős hányadát a gazdasági-pénzügyi ismeretek, az ilyen irányú érzékenység (vagy akár „olvasási" képesség) fejlesztésére tett javaslatok teszik ki. Vagyis: nem létezik műveltség pénzügyi írás- és olvasni tudás nélkül, valamint nincs ellentét a kultúra és a pénzügyek között. Pound diagnózisa tulajdonképpen mind a mai napig nem sokat veszített az érvényéből, ami némiképp meglepő, legalábbis belegondolva abba, hogy az emberi-szociális lét legkülönbözőbb formái vagy régiói között, a beszélgetéstől a közlekedésen át a sportig vagy a szerelemig, nemigen akad olyan, amelyben boldogulni lehetne hitellel, haszonnal, adóssággal, takarékossággal, kockázattal, befektetéssel kapcsolatos, alapvetően gazdasági-pénzügyi jellegű műveletek elvégzése nélkül.

Az alapvető gazdasági-pénzügyi alapismeretek, a végletekig leegyszerűsítve, az alábbi módon rendezhetők el, Pound gazdasági programjának javarészt már említett alaptéziseit követve. 1. Nem létezik szuverenitás, nem létezik állami önrendelkezés a pénz fölötti teljes körű fennhatóság nélkül. Mint a kor jobb felé hajló radikális diskurzusai általában, Pound is Spártában talál antik mintát: Lükurgosz király értette meg a pénz valódi természetét (uo., 35) azzal, hogy lemondva a nemesfémekről olyan anyagból veretett pénzt, amit már nem lehetett másra használni, ezzel értelmetlenné téve a pénz felhalmozását és önellátóvá alakítva (egyben persze el is szigetelve) országát. 2. A pénz Pound által javasolt újraértelmezése („certificate of work done for the state") egy olyan nemzetgazdaság vízióját alapozza meg, amelyben nincs szükség adókra. 3. A hitel forrása ismét csak a nemzet, méghozzá a nemzeti produkció egésze (ebben kitüntetett szerepet játszik a szellemi – tudományos *és* művészi – elit kreativitása, illetve a „kulturális örökség" mint olyan) – ez nyújt védelmet a banki-szabadpiaci uzsorakamattal szemben. 4. Felszámolandó a pénznek először a *Guide to Kulchur* végének főszereplőjévé előlépő Arisztotelész („Arry Stoetl") *Politiká*jában leírt kettős természete[34], amely többek között a *Politiká*ban „természetellenes" cseréként leírt uzsora lehetőségéért felelős. Háttérbe kell szorítani a pénz áruként, értékként való használatát (ennek a használatnak az alapmodalitása a felhalmozás és az uzsora-jellegű kölcsön), konvencionális-jelszerű létmódra kell korlátozni, amelyben a pénz egyszerűen a cserekereskedelem médiuma lesz, használati modalitása pedig elsősorban a folyamatos *forgalom*, cirkuláció. A pénz ilyenkor még csak nem is értékmérő, hiszen a mindenkori igény vagy kereslet függvénye (uo., 357), a jól szervezett állam azonban, az igazságos ár, „just price" (a voltaképpeni „modern katolikus posztulátum"[35]) megfelelő alakításával, a gazdasági jólét garanciájaként hagyatkozhat a javak ilyenformán ösztönzött folyamatos cirkulációjára.

Noha Pound gazdasági fejtegetéseiből nem hiányoznak a részletekbe menő, a nemzetgazdasági vagy banktechnikai szakdiskurzusba belebocsátkozó eszmefuttatások, voltaképpeni ideológiai tétjük meglehetősen egyszerűen összefoglalható: az „uzsorakamat" különböző változatokban az európai történelem évszázadait meghatározó gyakorlatának üzen hadat, ebben összegződik tulajdonképpen mindaz, amivel szemben a fent felvázolt tételekre alapuló program alternatívával szolgálhat. Pound számára az uzsora története egyszerre adja meg egy nagy ívű kultúrtörténet vonalait (ebben a középkori pénzváltó bankok vagy a pénzkereskedelemre kényszerített zsidóság éppolyan tényező, mint az uzsora újkori gyakorlatának te-

[34] Vö. Arisztotelész, *Politika*, Bp. 1984², 84-88. (1257a-1258a)

[35] Pound, „What is Money for?", 293.

ret engedő és emiatt a katolicizmussal szemben leértékelt[36] protestantizmus vagy – ellenpéldákként – az arisztotelészi etika és konfuciuszi gazdaságtan) és szolgáltat politikai magyarázatot a jelenkor, illetve a közelmúlt válságaira. Az a *The Cantos* egészében is kirajzolódó narratíva, amely a független Egyesült Államok ígéretesen induló történeti fejlődését a 19. század közepén látja elakadni, szintén alapvetően a pénzhez, közelebbről az állam pénzhez való viszonyának az alakulástörténete felől érthető meg: a függetlenedés valójában a Bank of Englandtől való függetlenedés volt, amit azonban – így Pound ugyancsak vitatható érvelése – a politika hamarosan (elsősorban a *Cantos* egyik legsötétebb megvilágításba helyezett figurája, Alexander Hamilton ténykedése nyomán) elárult, amennyiben az ország gazdasági szuverenitását a magánkézben lévő, illetve valójában külföldi befolyás alatt álló szövetségi bankoknak szolgáltatta ki.[37] Mussolinit azért lehet Jefferson különös történelmi aktualizációjaként felléptetni, mert olyan pénzügyi reformokat hajtott végre Olaszországban, amelyek állami ellenőrzés alá vonták az ország gazdaságát (megjegyzendő persze, hogy – bár erről a költőt nem lehetett meggyőzni – az olasz fasizmus gazdaságpolitikája semmilyen módon nem felelt meg Pound ideáinak[38]).

Pound értelmezésében Jefferson egy olyan gazdaságpolitikát képvisel, amelyben az állam szuverenitásának kulcsa az, hogy nem engedi kiszolgáltatni a lakosságot a már említett értelemben vett nemzeti össztermelést meghaladó eladósodásnak. Jefferson egy sokat idézett kijelentése, mely szerint „a föld az élők tulajdona", illetve azon elgondolása, amely szerint a nemzetnek csak akkora adósságot áll jogában vállalni, amely egy nemzedéknyi időn belül reálisan törleszthető (*JM* 79, 115)[39], Pound számára egyenesen a nemzeti (állami) lét feltételeinek érvényes meghatározását nyújtják, amelyek legfőbb fenyegetése nyilvánvalóan ismét az uzsorakereskedelemben azonosítható. Az (itt implicit módon egyben biológiai értelemben is veendő) elevenség biztosítéka a cirkuláció, amely a folyamatos árukereskedelem, adásvétel közegében, egyben a „make it new!" parancsának engedelmeskedve[40], mintegy szüntelenül *felfrissíti* a pénzt: a folyamatos *keringés* és egyben a szüntelen *forgalom*, áru- és pénzforgalom, amibe beleértendő a tudás, a szellemi javak forgalma is. Ez az, amit az uzsora nem támogat (*GK* 62), hiszen számára a pénz értelme nem az, hogy közeget szolgáltasson a javak

---

[36] L. pl. Uő, „The Individual in his Milieu" (1935), in *SP* 273. Pound katolicizmussal szembeni engedékenységéről l. még P. Morrison, *The Poetics of Fascism*, Oxford, 1996, 35. A „gazdasági teológiai" háttérhez l. S. Weber, „Money is Time" (http://www.complit.u-szeged.hu/images/weber_-_money_is_time.pdf)

[37] Pound, „ABC of Economics", 235. A kapitalizmus jeffersoni és hamiltoni elgondolásainak összevetéséhez l. Marsh, 11-35. Márai Sándor, 1957-ben, Amerikában, Hamiltonról: „Vad, erőszakos milliomosokat akart, akik a dolgozó nép bőréből szíjat hasítanak, de tőkét szereznek, mert – így mondotta – a primitív Amerikából csak a tőke és az erőszakos szerző emberek csinálhatnak országot. Csináltak is. Az igazságtalanságban volt valami igazság." (Márai S., *Napló 1945-1957*, Bp. 1990, 321.).

[38] L. ehhez Surette, i. m., 83-85.

[39] Vö. még Pound, „ABC of Economics", 256. Jefferson egy 1789-9-06-án, James Morrisonhoz írt híres levelében fejti ki ezt a tézisét: Th. Jefferson, *Works* VI, New York, 2009, 3-11.

[40] Ez a sokat idézett elv az *LIII. Canto*ban egyszerre természeti, biológiai és gazdasági megújulásként jelenik meg: „The silos were emptied / 7 years of sterility / der in Baluba das Wetter gemacht hat / Tching prayed on the mountain and / wrote MAKE IT NEW / on his bath tub / Day by day make it new / cut underbrush, / pile the logs / keep it growing." Vö. ehhez Kenner, *The Pound Era*, Berkeley–Los Angeles, 1971, 447-448.

cirkulációjának, hanem az „ex nihilo" haszon (a *LXXXIX. Canto* egyik Benton-idézete szerint: „»All that it [the Bank] creates out of nothing«"), az olyan haszon, amelyben – minden csere, átváltás, összehasonlítás vagy mérés nélkül – pusztán a pénz teremt pénzt. Az ilyen pénz – amely, akárcsak a természet, a kulturális produkció világával ellentétben mintegy munka nélkül termel[41] – Pound fogalomhasználatának értelmében nem is pénz, ami mégis lehetségessé teszi, az a pénz fentebb említett, Arisztotelésznél meghatározott kettős természete, közelebbről az, hogy a pénz nemcsak csere- vagy mérőeszköz, hanem maga is képes *értékként* viselkedni. Nem véletlen, hogy Pound számtalan alkalommal (még a római rádióban is[42]) szükségesnek látja az amúgy éppen ekkoriban megrendülő aranystandard, illetve az arany árának mesterséges magasan tartása felett gyakorolt bírálatot (a háború szerinte egyenesen az arany fétisértékének fennmaradásáért zajlik), mint ahogyan az sem véletlen, hogy a kései *Canto*knak majd az egyebek mellett az arany monetáris funkciójának felülvizsgálatát szorgalmazó Alexander del Mar lesz az egyik legfontosabb pénztörténeti autoritása. Azzal, hogy – a valóságos nemesfémérmék mintájára – implicit vagy akár csak forgalmi értéket tulajdonít magának a pénznek, az aranystandard elfedi a pénz valódi természetét, másfelől a folyamatos árukereskedelem mellett/helyett a pénz felhalmozásában, forgalomból való időleges kivonásában és ezáltal az uzsorakereskedelem fenntartásában tesz érdekeltté.

A probléma persze azzal sem szűnik meg, ha a pénz – arany helyett – puszta szám, jel vagy mértékegység lesz, hiszen ebben az esetben éppen immateriális, szellemi létmódja az, ami felhalmozásra, a forgalomból való kiemelésre ösztönöz – hiszen ekkor, egyebek mellett, a tárolása az, ami nem jár különösebb költségekkel vagy (amit persze a mai – és mindenkori – tőzsde- vagy árfolyam-összeomlások áldozatai vitatnának) kockázattal. Amikor Pound arra keres mintát, hogy miként valósítható meg a Jeffersonnál fellelt ideál modern körülmények között, talán éppen ez a dilemma juttatja el a „Social Credit" melletti másik fontos gazdaságelméleti forrásához, Silvio Gesell „szabadpénz"-elméletéhez. Pound 1934 elején ismerte meg, feltehetően Irving Fisher közvetítésével az „unortodoxok" között számon tartott és pl. a Pound által viszont elutasított[43] John Maynard Keynes által mint Marx-alternatívát is nagyrabecsült német közgazdászt[44]. A szakirodalom – mint számos fontos forrása esetében – itt is vitatja Pound elméleti tájékozódásának elmélyültségét vagy ismereteinek pontosságát, ám az a tény, hogy a Gesell elképzelését megvalósító 1932-es wörgli kísérlet nemcsak az értekező írások, de a *Cantos* több pontján – a XLI., LXXIV. és LXXVIII. darabban – is említésre kerül (mit több, 1935-ben Pound el is látogat a tiroli városkába), világosan jelzi, mekkora hangsúlyt helyezett a költő a Gesellnél fellelt teorémára, pontosabban gyakorlati megvalósításának lehetőségére. Gesell 1916-os főművében, *A természetes gazdasági rend*ben vázolja fel a szabad- vagy fogyatkozó pénz (Schwundgeld) modelljét[45], amely nagyon röviden azon a felismerésen alapul, hogy a pénz elköltését, vagyis a forgalmat azáltal lehet ösztönözni, ha a pénz felhalmozása gazdasági jutalmazás, pl. kamat helyett kvázi büntetésben részesül. A Wörglben az osztrák jegybank gyors közbeavatkozásáig sikerrel kecsegtető kísérlet lényege az volt, hogy

---

[41] Pound, „ABC of Economics", 255.

[42] Uő, „Zion", ill. „Lost or Stolen", in *EPS* 285., 377.

[43] Pl.: Uő, „Zion", 284. L. ehhez Surette, i. m., 117-119.

[44] Vö. ehhez Uő, *A Light from Eleusis*, 87.; P. Nicholls, *Ezra Pound*, London–Basingstoke, 1984, 72.; T. Redman, *Ezra Pound and Italian Fascism*, Cambridge. 1991, 133-134.

[45] L. S. Gesell, *A természetes gazdasági rend*, Piliscsaba 2004, 244-263.

bizonyos fordulónapokon a pénzt mintegy érvényesíteni kellett annak, aki éppen birtokolja, egy a bankjegy névértékének egy százalékáért megvásárolt bélyeggel, amelyben voltaképpen a pénz birtoklásának-tartásának költségei materializálódtak. A pénz így elvben elveszíti azt az előnyét az egyéb – pl. természeti – javakkal szemben, hogy birtoklása vagy még inkább tárolása vagy szállítása nem jár költségekkel, illetve hogy nem romlandó, emiatt nem okoz kárt, ha tulajdonosa nem tud előnyösen túladni rajta. A bélyeggel érvényesítendő – vagyis, mint azt Pound lelkendezve megállapítja, „megadóztatott"[46] – pénz gyakorlatilag ellenérdekelté teszi használóit abban, hogy maguknál tartsák, s ilyen módon ösztönzi a kereskedelmet, szabályozza a kínálatot és elősegíti az „igazságos ár" kialakulását-kialakítását, mindenekelőtt pedig stabilizálja az árfolyamot.

Gesell, aki, Pound ítélete szerint, nemcsak hogy feltalálta az „anti-uzsorát", hanem arra is rávilágított, hogy Marx nem ismerte fel a pénz valóságos természetét[47], valójában azzal a kettős kihívással igyekszik megbirkózni a szabadpénz koncepciójában, hogy egyfelől bizonyos értelemben áruszerűnek kell tekinteni a pénzt ahhoz, hogy romlandóvá tehesse és így meggátolja a piacról való kivonulását, másfelől azonban, ugyanezen célból, a csereeszköz funkciójára kell korlátoznia, aminek megalapozásához viszont éles különbséget kell tenni pénz és anyag között, ilyen módon mégiscsak mintegy idealizálva vagy dematerializálva az előbbit. A papírpénzt tárgyalva utóbbi összefüggésben tesz különbséget a papírpénz és a hitellevél között („A bankjegy nem a felirat miatt, hanem a felirat ellenére forog a fémpénzzel egyenértékűen"[48]), az arany pénztörténeti pályáját pedig szintén arra futtatja ki, hogy az anyag (az implicit értékkel rendelkező anyag) pénzidegen természetét igazolja („Mi lenne az arany, ha már nem lenne pénz?"[49]). A pénz fedezete Gesell számára (akit Pound e tekintetben viszont bírál, arra hivatkozva, hogy nem ismerte fel a „kulturális örökségben" rejlő – még a munkánál is jelentősebb [*JM* 116-117] – gazdasági értékforrást) nem más, mint azon tulajdonsága, hogy csereeszközként alkalmazható, persze nyilvánvalóan csak akkor, ha a szuverén állam nem engedi ki a kezéből az előállításának jogát[50]. Erre a funkciójára való korlátozása értelemszerű módon egyszerre követeli meg a dematerializálását és a felhalmozást megnehezítő anyagszerűséget. A Wörglben kipróbált modell mintha ezzel a kettőséggel igyekezne boldogulni akkor, amikor a bankjegyre ragasztott bélyeggel mintegy egyszerre emlékeztet a pénz anyagszerűségére és anyagtalanságára.

Gesell, aki saját gazdaságelméleti elképzeléseit alapvetően Proudhonra vezeti vissza, *A természetes gazdasági rend* számos pontján kezdeményez vitát Marxszal, akit többek között amiatt marasztal el, hogy az érték „kísérteties tárgyiságának" felismerése nála egy teljesen dematerializált értékelmélethez vezetett el (mint ismeretes, Marx számára az áru „valamennyi érzéki tulajdonsága kihunyt")[51], amely egyebek mellett emiatt nem jutott el a pénz sajátos természetének megértéséhez, illetve a tőke egyéb formáitól való elhatárolásához[52]. Innen nézve nem teljesen érdektelen, hogy amikor Marx az érték kísértetiességéről adott

---

[46] Pound, „The Individual in his Milieu", 275.
[47] Uo., 274., 278.
[48] Gesell, 136.
[49] Uo., 163.
[50] Uo., 151-152.
[51] Vö. uo., 141-142.; K. Marx, *A tőke* I (*MEM* 23), Bp. 1967, 44.
[52] Vö. ehhez uo., 95-96.

magyarázatát a fémpénz anyag/érték-relációjának alakulásán, az elkopott, s így a voltaképpen rendelkezésre állónál nagyobb értéket képviselő pénzérme példáján illusztrálja, akkor ezt a folyamatot éppen a *forgalom*ból vezeti le: „A mindenféle kezekkel, erszényekkel, zsebekkel, bugyellárisokkal, tárcákkal, zacskókkal, ládákkal és fiókokkal való súrlódás közben az érme megkopik, itt elhagy egy aranyatomot, ott egy másikat, és így világjárása közben a lecsiszolódás folytán egyre többet veszít belső tartalmából. Használat közben elhasználódik. (…) a forgalomban megtett néhány lépés után több fémtartalmat képvisel, mint amennyije van. (…) Az érme teste már csak árnyék."[53] Itt mintha éppen az ellentettjéről volna szó annak, amit Pound Gesellből leszűrt programja szorgalmaz. A forgalom itt értéktöbbletet, a cirkulációból kivont vagy abban testetlenül, mondhatni „ex nihilo" előálló tőkét termel, méghozzá éppen azáltal, hogy elhasználja vagy elleplezi a pénz anyagszerű értékét, míg a geselli modellben a pénz ilyesmivel nem is rendelkezhet: az elhasználódás a forgalmon kívül helyezett, mondhatni „kísérteties" pénzt sújtja, amely kvázi éppen a tulajdonos zsebében-tárcájában pihenve kopik el (ezért kell időről időre a ráragasztott bélyeggel kiegészíteni), ennek megfelelően egyedül a forgalom lesz képes arra, hogy újra és újra feltöltse.

Noha Wörgl, ahol a szabadpénztől a munkalehetőségek gyarapodását remélték, nem volt sikertelen, könnyen belátható, hogy Gesell modellje milyen rizikókat hordoz. Amint azt Pound is észleli, hosszú távon aligha működhet olyan környezetben, amelyben egy másikfajta pénz is használatban van[54] (bár Wörglben ez volt a helyzet). A forgalom, a cirkuláció ösztönzése továbbá bizonyos értelemben ellentmond a pénzstabilizáció célkitűzésének[55], sőt az elképzelés éppenséggel az infláció veszélyét sem zárja ki teljesen, de szinte bizonyosan az ingatlanárak növekedéséhez vezetne. Pound azonban elsődlegesen az „uzsora" elvi ellehetetlenítésének eszközét látta benne, valamint – s a továbbiak számára valójában ez a fontosabb – sejthetően egy olyan elképzelést is, amely bizonyos értelemben saját nyelvelméleti ideái számára is valamiféle visszaigazolást jelenthetett.

Mint az már szóba került, Pound irodalommal és nyelvvel kapcsolatos írásainak voltaképpeni „politikája" lényegében a nyelv megtisztítását vagy tisztán tartását tűzte ki célul, méghozzá a médium tisztántartásának értelmében[56] – és minthogy ez a médium a kommunikáció, vagyis egyfajta cirkuláció médiuma, könnyen belátható, hogy a program, strukturálisan legalábbis, egyáltalán nem idegen az inkább gazdasági hangsúlyú írásokétól. A médium tisztán tartásában az irodalomnak jut a fő feladat, hiszen ez biztosíthatja a kifejezés világosságát vagy tisztaságát, sőt egyfajta sterilitását,[57] ami az értelmes politikai cselekvés lehetőségfeltétele, sőt Pound számára az irodalom nemcsak a nyelvnek, hanem ezen keresztül voltaképpen az emberi létezésnek, az „életnek" magának a folyamatos megújítója vagy táplálója – hasonlatosan ahhoz, ahogyan a pénzforgalom is ilyenképpen frissíti vagy táplálja egy társadalom vérkeringését. Hogy *mitől* kell megtisztítani a nyelvet, azt Pound sok helyütt, még a rádióbeszédekben is[58] világossá teszi: a nyelv egyfajta (sok szempontból az „uzsora" gazda-

---

[53] Uő, *A politikai gazdaságtan bírálatához* (*MEM* 13), Bp. 1965, 80.

[54] Pound, i. m., 276-277. Vö. ehhez még J.-M. Rabaté, *Language, Sexuality and Ideology in Ezra Pound's* Cantos, Houndmills–London, 1986, 211.

[55] Uo., 240.

[56] Vö. ehhez Lentricchia, 197.

[57] Pound, *How to Read*, 17., 21.

[58] Pl.: Uő, „Question of Motive", in *EPS.*

sági teljesítményéhez hasonló) korrupciójától, az (akár a terminológia szigorúbb értelmében vett) pontos fogalomhasználat lerombolásától, ami nem kizárólag a gazdaságról folytatott diskurzusban figyelhető meg, hanem a politikai és különösen a sajtónyilvánosság tartományaiban is. Az ilyen, tisztátalan nyelvek elsősorban a szemantika szintjén érhetőek tetten: fő sajátosságuk, hogy eltorzítják, homályossá teszik (akár tehát: szennyezett csatornákban továbbítják) a szavak jelentését, és ezzel kiszolgáltatottá teszik e szavak használóit pl. az érdekeikkel ellentétes politikáknak. Az irodalomnak azért jut kitüntetett, részben tehát akár politikai szerep a csatorna megtisztításában, mert – a már idézett definíció értelmében – a nyelv különösen jelentésgazdag állapotának tekinthető: „language charged with meaning", egy jelentéssel feltöltött nyelv, amelyben a jelentés a nyelv minden más változatánál sűrítettebb formában létezik, amint azt Pound etimológiailag amúgy téves német fogalomértelmezése („Dichten = condensare" – *AR* 36) is kiemeli (Persze, nem érdektelenek a poliszémia megszállta meghatározás kínálta további lehetőségek sem: ez a nyelv jelentéssel – jelentéshordozással – megbízott, jelenteni hivatott nyelv, de egyben jelentéssel terhes vagy jelentéssel megterhelt nyelv, akár pénzügyi értelemben is, mint pl. egy számla; sőt jelentéssel, jelentésbirtoklással vádolt-gyanúsított, a jelentés „bűnébe" esett nyelv?).

Bárki, aki akár csak a legfelületesebb vagy –futólagosabb olvasói tapasztalattal rendelkezik a *Cantos* szövegéről, joggal fogalmazhatná meg ezen a ponton azt az észrevételt, mely szerint Pound költői nyelve bizonyos értelemben minden, csak nem tiszta. Nyelvek és grafikai jelek sokasága, egymásba fonódó jelölt és jelöletlen, irodalmi és nem-irodalmi idézetek, rövidítések, széttördelt mondatok, semmilyen hanghoz hozzá nem rendelhető beszédfoszlányok, talányos inskripciók alkotják ezt a nyelvet. Vajon jó irányba indult-e el Pound a *Cantos* nagy projektjével akkor, amikor a költészetre a nyelv, a fogalmak megtisztításának feladatát szabta? Pound vonatkozó okfejtései arról tanúskodnak, hogy ezt a feladatot az automatizálódott, rutinszerűvé vált és a különböző közvetlen(ebb) érzékelési módoktól eltávolodott mindennapos nyelvtapasztalat feltörésével vagy elmélyítésével közelítené meg. A nyelv jelentéssel való felruházásának az *ABC of Reading*ben említett módozatai (vö. uo., 36-37) azt sugallják, hogy a költészet számára egyrészt a szavak izoláltságának felfüggesztésében vagy megtörésében, másrészt érzéki-anyagi, mondhatni mediális dimenzióik felmutatásában kínálkoznak lehetőségek e program megvalósítására: egyfelől azon grammatikai és etimológiai viszonyrendszerek, illetve akár szemantikai összefüggések feltárásában, amelyek a mindennapos nyelvhasználat elől rejtve maradnak vagy szokatlannak mutatkoznak, másfelől a „vizuális imagináció", az akusztikus korrelációk vagy a nyelvi asszociativitás stimulációjában. Innen nézve akár azt a választ is lehetne adni a fenti ellenvetésre, hogy az idézetek, ideogrammák, egzotikus írásjelek és idegen szavak funkciója a *Cantos*ban talán éppen abban állhat, hogy megakasztják a szöveg befogadásának automatikus vagy szokásszerű, akár konvencionális módozatait, mintegy ráirányítják a figyelmet magára a nyelvi anyagra: a soknyelvűségen, illetve a homogén kontextusképzés gátoltságán keresztül pl. azzal szembesítve, hogy „egy nyelv sem teljes"[59]. A *Cantos* számos jellegzetes gesztusa tekinthető továbbá egy olyan költői technika megnyilvánulásának, amely a nyelvről és a jelentésről mint izolált, tagolt, statikus

[59] Uő, *How to Read*. 47. A *The China Cantos* sorozata elé illesztett jegyzetében Pound felhívja a figyelmet arra, hogy a kínai írásjelek hordozta tartalom az esetek döntő többségében a szöveg angol nyelvű tartományaiban is megtalálható. Az idegen nyelvű betétek beiktatása tehát nem egyszerű lexikai szükségszerűséget jelez.

elemek rendszeréről alkotott – „nyugati" – elképzelések (vagy az erre vonatkozó beidegződések) felülvizsgálatát akarja kikényszeríteni: Pound sajátos fonetizáló helyesírása, költői dikciójának változatos ritmusa, ellipszisek vagy különös rövidítések révén felfokozott sebessége, egyéb grafikus gesztusai nemcsak a költői szöveg érzéki befogadásának utasítását hordozzák, hanem a nyelv folyamatszerű létmódjáról hivatottak tanúskodni. Úgy tűnik tehát, hogy a tisztaság adott esetben a végletekig vitt heterogenitás, keresztezések, montázsok és egyéb szennyezésformák révén közelíthető meg vagy állítható helyre. Innen nézve logikusnak mondható, hogy Pound számára bizonyos értelemben valóban nem volt teljesen kézenfekvő a döntés afelől, hogy saját költői törekvéseit inkább az avantgárd vagy éppen valamiféle neoklasszicizmus kontextusában helyezze el.[60]

A fentebb leírt technika még a *Cantos* tipográfiailag visszafogottabb (pl. kínai írásjeleket nem alkalmazó) vagy bizonyos értelemben kevéssé „költői" darabjait is meghatározza, így a szinte kizárólag idézetekből (javarészt nem irodalmi idézetekből) összeállított *XLI. Canto*t is, amely jelen összefüggésben azért kínálkozhat rövid szemléltetés tárgyául, mert felfogható tulajdonképpen a *Jefferson and/or Mussolini* lírai „párjának". Ez a darab zárja le az *Eleven New Cantos XXXI.-XLI.* sorozatát (1934)[61], amelyben Pound egyrészt megalapozza Jefferson kitüntetett szerepét az amerikai történelemről alkotott víziójában, másrészt előkészíti a gazdaságtörténeti tematika középpontba kerülését a *Cantos* ívében, továbbá itt emeli a költeményben eddig megtett kultúrtörténeti utat a jelen, egyben a politikai cselekvés kontextusába: a számos Jefferson-idézettel élő *XLI. Canto*nak ugyanis Mussolini a központi alakja, sőt a híres nyitány, amely a költő és a Duce 1933-as találkozását idézi fel, az *A Draft of XXX Cantos* (1930) egy példányával megajándékozott Mussolini valójában eléggé semmitmondó, Pound által azonban az „esztéták" reakciói fölé emelt elismerő szavait rögzíti („»MA QVESTO«, / said the Boss, »è divertente.« / catching the point before the aesthetes had got there;").

A *Canto* e nyitányt követően egymástól többé-kevésbé elhatárolható történelmi kronotoposzokon keresztül folytatja az útját, amely során leginkább talán a pénzügyi szuverenitásukat feladó államok gazdaságpolitikája, illetve a közelmúlt, vagyis az I. világháború Európájának társadalmi-gazdasági-politikai korrupciója kerül a célkeresztbe. A nyitójelenetet Mussolini gazdaság- és társadalompolitikai eredményeinek egy katalógusa, majd a „mezzo-yit" által előadott „történet" követi, amelyben a Duce a tervezett nyereségüket számolgató pénzembereket leckézteti. A költemény innen először a 15. századi Itália pénzügyei felé fordul, majd ismét Mussolini hivatalos hagiográfiájának elemeihez tér vissza[62]. A szöveg következő nagy ívének a 20. század eleji Európa áll a középpontjában: Fritz von Unruh, az expresszionista író és frontharcos, Churchill, majd – a szürrealista író René Crevel frissen megjelent regényéből (*Les pieds dans le plat*) kibontakoztatva[63] – a modern tömegsajtó jelensége, amelynek gazdasági abszurditása és politikai befolyása (itt is, mint a *Jefferson and/or Mussolini*ben:

---

[60] Theweleit, 107.

[61] Melyből – így Kenner – „legfeljebb kettő ejtené kísértésbe egy antológia szerkesztőjét" (Kenner, i. m., 415.)

[62] Többek közt Mussolini egy önéletrajzi jellegű levelét parafrazeálva, amelyet a Duce szeretője, Margherita Sarfatti által írt, a korban nagy érdeklődést kiváltó biográfia közöl: M. G. Sarfatti, *The Life of Benito Mussolini*, London 1925, 84-85. A könyv 1927-ben Kosztolányi Dezső fordításában jelent meg magyarul, a vonatkozó részt l. itt: Uő, *Mussolini élete*, Bp. (é .n.), 57-58.

[63] Pound később önálló esszét is szentelt Crevelnek: Pound, *René Crevel*, London 1939.

JM 41) Mussolini cenzúrapártiságát hivatott megindokolni: „»Pig and Piffle« they called it in private / 10 pence per copy to make, 6 pence on the stands / and each year 20 thousands in profits / Pays to control the Times, for its effect on the market / »where there is no censorship by the state / there is a great deal of manipulation…«". A *Canto* ezután Pound különböző történelmi időkből származó gazdaságtani autoritásait sorakoztatja fel – a sienai Monte dei Paschi bankot („damn good bank" – mondja majd a *XLII. Canto*), Douglas egy „felvetését" („[…] »To strangle the bankers…?«") és Wörglt – , majd gazdasági-pénzügyi tárgyú Jefferson-leveleket idéz és végül a nemzetgazdaságot végletesen eláruló tőke bűnlajstromával zárul („120 million german fuses used by the allies to kill Germans / British gunsights from Jena" stb.).

A költemény heterogenitása persze nemcsak tematikusan, hanem a jelhasználat szintjén is szembeötlő: olasz, jiddis, német és latin kifejezésekkel él, rövidítéseket és fonetizáló helyesírást alkalmaz, és mondhatni tobzódik a számokban, amelyekben szintén keveri a (arab és római) numerikus és alfabetikus lejegyzést („19 hundred and 8" stb.), az egyik Jefferson-levélrészlet egyenesen számításokat ad elő. Az idézetek kezelése (könyvcímek, keltezés, források, akár oldalszámok megadása, utalás Augusta Viktoria császárné dedikációjára az ifjú von Unruhnak ajándékozott könyvben) egyrészt mintha magának a lejegyzésnek vagy a bevésésnek a tényét nyomatékosítaná, másrészt feltárja a montázs szerkesztési elvét. A montázstechnika ilyen megvalósításának egyik további jellegzetessége, hogy a beidézett citátumok döntő többsége referenciálisan vagy deiktikusan meghatározott kommunikációs szituációra utal: Pound éppúgy megadja Jefferson leveleinek címzettjeit, mint Churchill mondatáét. Ahol a címzett nincs megadva, ott lényegében magát a költőt kell ebbe a pozícióba helyezni, pl. a Duce mondatainak megszólítottjáéba a nyitányban. Ez azonban mondhatni méginkább nyomatékossá teszi azt a tényt (vagy: eseményt?), hogy az idézett mondatok kiszakadnak eredeti környezetükből, sőt mintha talán egyenesen ezt, a ki- vagy elszakadásnak a mozgását próbálná a költemény érzékeltetni. Az idézetek legfontosabb sajátossága ugyanis, mint Pound ilyen típusú *Canto*iban általában, egyfajta kivonatszerűség. Összeolvasva pl. a Jefferson- vagy Mussolini-idézeteket az eredeti szöveghelyekkel[64] az lesz a feltűnő, hogy a *Canto* nem torzítja különösebben a jelentésüket, viszont fellazítja vagy teljesen széttördeli, sok esetben nominalizálja a szintaktikai összefüggést, amelyből a kivonatok származnak. Ez a technika felelős a Poundnál más tekintetben is fontosnak tartott gyorsaság vagy sebesség effektusáért: mintha a másolónak csak egyszer hallott vagy valamilyen más real-time móduszban visszaadandó szövegekkel, esetleg egy korlátozott teherbírású csatornával volna dolga[65], ami valamiféle „távirati stílusra"[66] kényszerítené.

---

[64] A forrásokhoz l. elsősorban C. F. Terell, *A Companion to* The Cantos *of Ezra Pound* I, Berkeley–Los Angeles, 1993, 167-169.

[65] Mint kortárs költészeti példát egy részben hasonló, ám kifejezetten a történelem feljegyezhetőségének vagy közvetíthetőségének technomediális meghatározottságait előtérbe állító, fonetizáló elemekkel szintén bőven élő poétikai stratégiára l. az – olykor Pound-idézetekkel is élő – Thomas Kling számos versét, pl. a *Bildprogramme* c. ciklust. Kling Pound verseinek hatásáról: „Wie oft – und wie – wird der Leser, die Leserin auf Hochbewegungen mitgenommen, ja emporgerissen, aus dem Stand, auf Hochseebewegungen entführt im Sinne von rasanten speedigen Segeltörns, die eher mit den wüsteren Seegängen vor New Englands Küsten oder mit *Fastnet Race* zu tun haben als mit der eher weinfarben gesänftigten, Lorke gefälligen hellenischen Ägäis (jaja, der ihr Boden – geschenkt –

A szöveg ezen stiláris és szintaktikai vonása nyilván nem független Pound azon lehetőségek iránti érdeklődésétől, amelyek a hangzó nyelv sajátosságainak az írott szövegbe való átültetését vagy átmentését ígérték. A *XLI. Canto*ban is előfordul, hogy a tipográfiai különbségek hivatottak jelezni egyazon szó eltérő akcentuálásait, amelyek aztán magában a szójelentésben is eltérő hangsúlyokat helyeznek el, példaként a „mezzo-yit" által elbeszélt epizódra lehetne hivatkozni: „And the Boss said: but what will you / DO with that money?« / »But! but! signore, you do not ask a man / what he will *do* with his money. / That is a personal matter. / And the Boss said: but what will you do?" (a „Boss" – mint később kiderül, cinikus – kérdése, a szövegkörnyezet alapján, arra irányul, mit lehetne megvalósítani a pénz segítségével, a válaszban talán egyszerűen a pénz elköltését vagy el-nem-költését jelenti ugyanaz a szócska, az újabb kérdés pedig már arra céloz, hogy a börtönben nemigen lesz mód bármit is tenni azzal pénzzel). Innen sem hiányoznak az olyan fonetikusan betűzött kifejezések („nacherly", „»They want all the young gals fer themselves«"), amelyek persze legalább oly mértékben tanúskodhatnak a hangzó nyelv írásos imitációjának kudarcáról (hiszen az alfabetikus lejegyzés ambivalenciáját érzékeltetik), mint a megvalósíthatóságáról. Van olyan hely is a szövegben, amelyet azért nem lehet minden akadály nélkül lineárisan olvasni, mert a sorok közé egy könyvcím, vagyis nyomatékosan írott, ráadásul más nyelven írott szöveg részletei kerülnek: „Geschichte und Lebensbilder / Temperature of enormous importance / Erneuerung des Religiosen Lebens / more especially in mountain warfare / in den Deutschen Befreiungskriegen, by Wilhelm Baur / This remarkable work was presented / to the young Uhlan officer / by her imperial majesty Augusta Victoria / with a tender and motherly dedication". Ezeket a sorokat akkor sem lehetne pl. egy hanghoz rendelni, ha az idézet forrása egyértelműen jelölve volna.

Lehet, persze, hogy inkább arról van szó, hogy az utóbb idézett passzus egyszerűen az (itt akár néma) le- vagy elolvasás *eseményszerűségét* érzékelteti, sőt talán egyenesen ez utóbbi gesztusban azonosítható a *Canto* idézetkezelésének legfontosabb tétje. Abban, hogy a szövegmontázs mintha éppen arra tenne kísérletet, hogy megragadja vagy érzékeltesse azt az eseményt, ahogyan a különböző idézetek le- vagy beíródnak a vers szövegterébe, máshonnan nézve arra, hogy a citátumok zárvány- vagy maradékszerű létmódját leíródásuk esemény- vagy legalábbis történésszerűségével ellensúlyozza. Ez egyfelől azzal a következménnyel jár, hogy a műfajmegjelölés révén kvázi epikus-énekesi autoritással felruházott lírai én annak ellenére háttérbe szorul, hogy a vers (a már tárgyalt nyitány, illetve a megírás – valamint a Ducénál tett látogatás – időpontját sokadszorra bevéső és mintegy a nyitány fasiszta időszámítását – „XI of our era" – dekódoló zárlat – „ad interim 1933' – képezte keretben) nagyon határozottan beíródik az énekes valóságos politikai cselekvésének terébe. Az ént nemcsak a szöveg jelentős hányadát kiadó idézetek némítják el, hanem a montázs felépítésének azon következménye, hogy ellenáll az egyetlen hang vagy szólam általi átsajátításnak (pl. előadásnak). Noha a szövegmontázst, amelyben azért kirajzolódik egy Mussolini-óda árnyéka, egy kiemelt referenciális összefüggés, a Mussolininél tett audencia révén politikai autoritással felruházott költő, vagyis végsősoron az a politikai erő hitelesíti, amelynek dicsőítése így fel-

---

liegt ooch wrackvoll)." (Th. Kling, „Bakchische Epiphanien IV", in Uő, *Auswertung der Flugdaten*, Köln, 2005, 75-76.)

66 Erről a mediális konfigurációról, a német expresszionizmussal kapcsolatban l. F. Kittler, „Im Telegrammstil", in H. U. Gumbrecht – K. L. Pfeiffer (szerk.), *Stil*, Frankfurt, 1988.

fogható egyfajta törlesztésnek is, ezzel a struktúrával szembenáll egy másik, az idézetkezelése. Pound montázsa e téren arra vállalkozik, hogy a lírai hang visszahúzódása révén megnyíló teret a történésszerű, mozgásba hozott idézetekkel töltse ki, amelyek így megelevenedve vagy újraéledve – „make it new"! – képesek a hang vagy a beszéd olyasfajta cirkulációját előállítani, amelytől Pound a statikus, megmerevedett nyelv és gondolat költői megújítását remélte - mindezt a nyelv lehető legdermedtebb állapotának, írásos idézeteknek a közegében.

A nyelvtisztítás kézenfekvő forrásának Pound, a fentiek alapján tehát látszólag paradox módon, a nyelv szakadatlan cirkulációját, a kommunikációt, magát a „csatornát" tekintette. A nyelv megújulásához – akárcsak a pénzéhez – nélkülözhetetlen a folyamatos forgalom, hiszen ez a legkézenfekvőbb ellenszere a nyelv és a jelentés megmerevedésének, statikussá válásának, megdermedésének. Amint arra Pound a római rádióadás hallgatóságát is figyelmezteti, kommunikáció nélkül nem lehetséges forradalom sem[67], ennél fontosabb azonban az, hogy tágabb értelemben pedig egyáltalán kultúráról sem lehet beszélni a folyamatos cirkuláció feltétele nélkül. Aligha véletlen, hogy Pound kiemelkedő jelentőséget tulajdonított a nyelvek interakciójának, nemcsak a *Cantos* szövegvilágában, hanem általában a fordítás kultúrateremtő és -fenntartó teljesítményéről értekezve is. Pound, aki saját fordítói gyakorlatában jóval több figyelmet szentelt a jelentés, mint a grammatika tartományának[68], a – szerinte az angol irodalomban más európai nemzetekéhez képest alulértékelt[69] – fordításban, pontosabban a mindenkori idegen vagy másik nyelvben a saját (szükségszerűen „nem teljes") nyelv megújításának-felfrissülésének legfontosabb forrását látta, az angol irodalmi nyelv egyik csúcsteljesítményét pl. rendre Arthur Golding 16. századi *Metamorphoses*-átültetésében jelölte ki. Itt bővebben nem tárgyalható kultúrafelfogásának egyik legfontosabb eleme az, hogy a folyton megújuló hagyományban kevésbé valamely szervesen épülő-alakuló tudás identitásképző teljesítményét, hanem – Eliot hagyományfogalmától sok tekintetben eltérő módon[70] – magát a folyamatos keringést, a különböző elemek vándorlását, eredetüktől való elszakadását értékelte. Ahogyan a *Guide to Kulchur* egyik tételmondata fogalmaz: „Knowledge is NOT culture. The domain of culture begins when one HAS forgotten-what-book." (*GK* 134).

Innen nézve szinte törvényszerűnek mondható, hogy Poundnak korán el kellett jutnia a kínai írásjelekről alkotott, amúgy sok tekintetben tévesnek bizonyult[71] Fenollosa-féle koncepcióhoz (Fenollosa kínai írásjelekről készített feljegyzéseit 1918-ban adta ki, de jóval korábban ismerte meg), hiszen az itt olvasottak mintegy modellszerűen kínálták fel azt az összekötő kapcsot, amely a folyamatszerűségében megragadandó nyelv eszméjét a szavak visszanyerhető érzéki dimenziójára vonatkozó megállapításokhoz közvetíti. Noha a nem alfabetikus kínai írásjel, vagy legalábbis Fenollosa róla alkotott víziója bizonyos értelemben valóban elhelyezhető egy olyan poétikai program alkotóelemei között, amely többek közt arra tett kísérletet, hogy a nyelv hangzó, akusztikus jelenlétét mintegy visszavezesse vagy érzékelhetővé tegye magában az írott jelben[72], mégis jóval gyakoribb és talán indokoltabb is az

---

[67] Pound, „But How?", 66.

[68] M. Xie, „Pound as Translator", in I. B. Nadel (szerk.), *The Cambridge Companion to Ezra Pound*, Cambridge, 1999, 205.

[69] Vö. Pound, *How to Read*, 43-44.

[70] Pound és Eliot 1930-as években folytatott vitáiról l. részletesen Lindberg, 76-125.

[71] L. erről bőven Kenner, i. m., 192-231.

[72] Rabaté, 87.

ideogramma koncepcióját a képiséggel összefüggésbe hozni, pl. mint egy olyan törekvés megnyilvánulását, amely a nyelv aligha kiküszöbölhető absztrakt voltát a költészet vizuális kapacitásai révén tervezi ellensúlyozni[73]. Fenollosa kiindulópontja bizonyos értelemben a kínai írásjel ikonikus meghatározottságára helyezte a nagyobb hangsúlyt, hiszen a vizsgált karakterek azon, amúgy nem teljesen helytállóan megragadott sajátosságára összpontosított, miszerint ezek nem a beszédhangon alapulnak, nem fonetikusak.[74] Mégis, úgy tűnik, Fenollosa, de legalábbis az őt kiadó és kommentáló Pound számára ennél az ikonikusságnál fontosabb volt vagy idővel fontosabbá vált az, hogy az „ideogramma" általában is egy alternatív lehetőséget kínál a nyelv, sőt a gondolkodás vagy az emberi cselekvés és erkölcs valódi természetének megragadására (a „character"-be az 'írásjel' mellett helyenként valóban beleértendő a 'jellem' is[75]) – alkalmasabb modellt, mint a nyugati grammatikák. A Fenollosa-szöveg metaforára vonatkozó kitételei pl. arról tanúskodnak, hogy e költői eszköz hatékonyságát kevésbé vizuális kreativitásában vélte megragadni, hiszen ezt szükségszerűen valamiféle szubjektivitásra, alkotói önkényre kellett volna visszavezetnie, miközben a – kínai – metafora lényegében a természet rendjét követné.[76] Nem „ex nihilo" teremtés tehát, mint – lehetne hozzáfűzni – az uzsora révén előálló nyereség. Ennél fontosabb azonban, hogy a metaforában nem is a dolgok, hanem az a dolgok közötti interaktivitás kerül a fókuszba, amelyet az ideogrammatikus nyelvhasználat a fentiek értelmében kevésbé létrehoz, mint inkább felismer: „A kapcsolatok (relations) sokkal valóságosabbak és a sokkal fontosabbak, mint azok a dolgok, amelyeket összekapcsolnak" – így hangzik az idevonatkozó konklúzió Fenollosánál. Mint azt Pound a „piros" meghatározásának híres példáját[77] kiemelve – amúgy az ezen a helyen önmagának kissé ellentmondó Fenollosát félreértve – elmagyarázza (*AR* 21-22), az ideogrammatikus fogalomalkotás absztrakció vagy általánosítás helyett abból indul ki, amit „mindenki ismer": ez a folyamat éppen a természetben fellelt relációk ikonikus leképezése révén iktatja ki a fogalomalkotás azon, önkényes segédeszközeit, melyek valójában inkább eltávolítanak, mint közeljuttatnak a dolgokhoz. Noha nem férhet kétség ahhoz, hogy Fenollosa képiséggel és metaforocitással kapcsolatos kijelentései elhelyezhetők az „objektív korrelatív" fogalma alá rendelt vagy akár éppen, Kenner módjára, a költői műalkotást valamiféle izolált nyelv-tárgyként elgondoló poétikai ideológiák környezetében, úgy tűnik, legalább olyan, ha nem még relevánsabb összefüggést kínál ezek számára Pound programjának azon törekvése, amely pontosan a nyelvi formák absztrakt-izolált, statikus létmódjának felülvizsgálatát célozza.

Amikor Fenollosa, a médiumok konkurenciájának egy jellegzetesen századeleji mintázatát alapul véve a festménnyel és a fotóval állítja szembe az ideogramma vizualitását, arra hivatkozva, hogy utóbbi esetben a képiség szukcesszivitással, méghozzá – természetesen – „természetes" folyamatszerűséggel felruházott megvalósulásáról volna szó[78], akkor egyszersmind azt a – Pound számára különösen fontos – csapást is kijelöli, amely a kínai írásjelekből kiindulva a nyugati nyelvfelfogás egésze feletti kritika számára is utat nyit, sőt akár a politi-

---

[73] Lentricchia, 194-196.

[74] Vö. E. Fenollosa, *The Chinese Written Character as a Medium for Poetry*, San Francisco, 1936, 8.

[75] Morrison, 30.

[76] Vö. Fenollosa, 22-23.

[77] L. Brook-Rose, 108-110.

[78] Vö. Fenollosa, 9.

kai „eszmék" területére (ezek nem érthetők meg statikusként – *JM* 113) vagy a morál birodalmába is eljuttat (az emberiség legfőbb ellenségei azok, akik „petrifikálják" s ezáltal „megölik" a gondolatot – *GK* 77). Fenollosát többek között annak belátásához vezették el a kínai írásjelek, hogy az „elszigetelt dolgokként" felfogott főnevek nem léteznek a természetben. Évtizedekkel később majd Gottfried Benn is valami ilyesmire jut híres előadásában („Színek és hangok vannak a természetben is, szavak viszont nincsenek."[79]), még érdekesebb azonban, hogy – bizonyos összefüggésben – hasonló, bár szigorúbban a hangképzés anyagiságára (mondhatni természetére) vonatkozó megfigyelésből születik meg, időben jóval közelebb, az „általános nyelvészet" modern tudománya, legalábbis erről tanúskodik a *Bevezetés az általános nyelvészetbe* egyik érdekes, a nyelv immateriális „értékek" rendszereként való leírását indokolni hivatott megállapítása, mely szerint „ha vetítőgéppel visszaadhatnánk a szájüregnek és a gégefőnek egy hangsor létrehozása közben kifejtett valamennyi mozgását, az artikulációs mozgásoknak e sorozatában lehetetlenség volna szakaszokat feltárni; nem tudjuk hol kezdődik az egyik hang, s hol végződik a másik"[80] (ez a különös Saussure-párhuzam, mint majd még látható lesz, nem ér véget ezen a ponton). A grammatikai vagy szótári egységekként elkülönített, rendszerbe állítható szavak Fenollosa (és Pound) számára inkább pusztán a leírás által kiszigetelt kapcsolódási pontjai az eseményeknek (a beszéd vagy a gondolkodás eseményeinek), amelyeket ennek következtében a mondat szubjektum-predikátum szerkezetre alapozott felfogása sem tud megfelelően megragadni: a mondat inkább a villámláshoz hasonlítható (mint azt itt leginkább Nietzsche híres példája segíthetne elmagyarázni, a predikatív szerkezet itt ugyanazt a folyamatot egyszer szubjektumként – villám – , egyszer pedig cselekvésként – villámlás, világítás – jeleníti meg[81]). Az így felfogott mondat lehetőségét, amely mintegy közelebb juttat a dolgok természetes létezési módjához, Fenollosa a kínai mellett a nem ragozó nyelvekben s így bizonyos megszorításokkal az angolban is fellelni véli, általában pedig a „szűkös grammatikai kategóriák" hátrahagyásának feltételéhez köti[82], és mintha Pound költői gyakorlata is valami hasonlóval kísérletezne, amikor a *Cantos* szövegeinek sajátos térbeli elrendezésével, a nyelvtani vagy szintaktikai koherencia megbontásával vagy éppen a kínai karakterek beiktatásával a grammatikai kategóriák érvényét feszegeti. Az ideogrammatikus nyelv eszméje olyasvalami tehát, ami elsősorban a nyelv vagy a gondolkodás komplex folyamat- vagy eseményszerűségét tenné érzékelhetővé a nyelvben mint olyan különös lejegyzőtechnikában, melynek számára saját működésének lejegyzése jelenti a legnagyobb kihívást. Az ideogramma mint karakter következésképpen olyan (Fenollosánál és Poundnál egyaránt naturalizáltként elgondolt) jel kell, hogy legyen, amely statikus-térbeli természete ellenére nemcsak képviseli vagy elemzi, felosztja és helyettesíti ezt a folyamat- vagy eseményszerűséget, hanem valamilyen módon meg is valósítja vagy legalábbis közeget kínál a számára: aligha véletlen, innen nézve, hogy a kínai írásjegy a Fenollosa-mű címe szerint a költészet *médiuma*. Egyfelől reprezentálja, összehasonlíthatóvá és absztrahálhatóvá teszi a dolgok és eszmék cirkulációját, másfelől részt is vesz bennük.[83] Akárcsak a pénz.

---

[79] G. Benn, „Líraproblémák", in Uő, *Esszék, előadások*, Bp. 2011, 208.

[80] F. de Saussure, *Bevezetés az általános nyelvészetbe*, Bp. 1997^2, 67.

[81] F. Nietzsche, *Adalék a morál genealógiájához*, Bp. 1996, 44.

[82] Fenollosa, 13-14., ill. 21.

[83] A '20-as évek Párizsában töltött időszakot felidézve Márai, aki itt mint nemzedéktársáról rajzol emlékezetes portrét Poundról („Nem ismertem személyesen, de mindennap láttam, a Dôme-ban vagy a

A szakirodalomban természetesen nem maradt figyelmen kívül, sőt akár eltérő következtetések alátámasztását is lehetővé tette a Pound pénz- és nyelvfelfogása közötti feltételezhető párhuzam[84], amely számtalan helyen explicit formában is megfogalmazást nyer az életműben („A pénz és a nyelv azáltal léteznek, hogy érvényben/forgalomban vannak [by being current] – olvasható pl. egy 1935-ös cikkben – . A valuta és a beszéd lényege abban áll, hogy az érmét elfogadják értékként; a szavakat pedig jelentésesként.”[85]). Az sem igényel igazán sok magyarázatot, hogy az ilyen összehasonlítás különösen nagy téttel bírt egy olyan időszakban, amelyben nemcsak a nyelv, hanem a pénz működésében vagy megtapasztalásában beállt változások, illetve az ezekről eddigre már nagy komplexitásban rendelkezésre álló magyarázatok tömege meglehetősen sok impulzust szállított a modern regény és költészet, de akár a nyelvtudomány számára is. Az amúgy ókori eredetű pénz/nyelv-analógia nélkülözhetetlennek bizonyult pl. Saussure számára is, aki, épp a fentebb idézett megfigyelés egyik teoretikus következtetését levonva kényszerült arra, hogy a nyelvi *jel* természetét pénzügyi párhuzammal magyarázza. Az „ötfrankos” híres hasonlata azt hivatott alátámasztani, hogy a nyelvi elemek (ezeket Saussure, ebben a kontextusban kissé félrevezetően rendre „értéknek”, „valeur”-nek nevezi) nem rendelkeznek szubsztanciális önazonossággal, inkább valamiféle helyi értékek csupán, amennyiben valóságos tulajdonságaik, a kicserélhetőség és az összehasonlíthatóság csakis annyit tesznek lehetővé, hogy funkciójukat az egymáshoz viszonyított különbségük határozza meg.[86] Az ilyen nyelvi pénz, amelyet tehát „szubsztancia” hiányában csak a mindenkori cirkuláció vagy használat (összehasonlítás és csere) ruház fel értékkel, nyilvánvalóan nem lehet aranyból, sőt aranyalapú sem (az a svájci ötfrankos, amelyre feltehetően Saussure itt gondol, ekkoriban ezüstötvözetből készült, később éppen azért kellett kivonni a forgalomból, mert az anyaga idővel többet ért, mint a névértéke). Úgy tűnik tehát, hogy miként voltaképpen már az alapvetően még nemesfémként viselkedő pénzben gondolkodó Marx, valamint Gesell nyomán Pound a gazdaság, úgy Saussure a nyelv kapcsán jutott el ahhoz az előfeltevéshez, hogy a jelrendszer egyetlen eleme sem rendelkezhet belső, tulajdon értékkel – leírásuk nem alapozható meg ezen előfeltevés elfogadása nélkül.[87] Noha a pénz és a modern irodalom viszonyának szentelt mérvadó munkájában Jean-Joseph Goux kissé félrevezetően állítja azt, hogy Saussure a nyelvi „érték” két tényezője közül az összehasonlíthatóságra (tehát a „bankolásra”, a pénz-pénz viszonyra) jóval nagyobb súlyt helyez, mint a helyettesítésre (a pénz-áru viszonyra)[88], annyi bizonyosnak tűnik, hogy a modern szemiológiát megalapozó hasonlat valóban arról tanúskodik, hogy a jelek (a pénz) cirkulációja nem vezethető le s ily módon relatíve függetlenné válik azon fogalmak vagy áruk birodalmától, amelye-

---

Coupole-ban – akik együtt és egyszerre mennek az időben valami felé, valahogy soha nem »ismerik« egymást.”), teológiai dimenziókat is érintve foglalta össze Pound költői programját: „A költészet értelmét a Szóban látta, az Igében, amely egyszerre Test és Szó is.” (Márai, *Föld, föld!...*, Bp. 2006, 295.).

84 Vö. pl. Brook-Rose, 235.; Morrison, 18-19.; Marsh, 94-100.

85 Pound, „Towards Orthology”, in Uő, *Poetry and Prose* VI, 275. Vö. ehhez még Nicholls, 191.

86 Saussure, 136.

87 Marxhoz, ebben az összefüggésben, l. leginkább Hamacher, „Lingua amissa”, in R. Rand (szerk.), *Futures*, Stanford, 2001.

88 J. J. Goux, *The Coiners of Language*, Norman–London, 1994, 136-138.

ket elvileg szállítani és képviselni hivatott. A szavak, bizonyos értelemben, nem cserélhetők vagy válthatók be: nem eladók, éppoly kevéssé, mint a szentély a *XCVII. Canto*ban.[89]

Noha Pounddal ellentétben Saussure-nek kevés gondot okozott az az eshetőség, hogy a nyelvi elemek izolációja a grammatikai rendszer által a nyelv korrupciójához vezethet, a genfi tudós is rátalál egy olyan, a nyelvhasználat, az eleven nyelv cirkulációját fenyegető, parazitikus természetű technikára, amelynek bírálatát, mint közismert, nélkülözhetetlennek ítéli rögtön a *Bevezetés az általános nyelvészetbe* elején. Ami Pound gazdaságelmélete számára az uzsora, az Saussure nyelvelmélete számára az írás. Az a médium tehát, amelynek felülvizsgálata, mint láthattuk, Pound számára is elengedhetetlen volt és amelyről Derrida után már nem volna igazán nagy kihívás bemutatni (ez itt ennek ellenére sem lehet most feladat), hogy nélküle lényegében nem működne a *Bevezetés…*-nek a nyelvről mint jelrendszerről adott leírása (Vajon, hangozhatna az itt megválaszolatlanul maradó, párhuzamos kérdés, nem lehetséges-e, hogy ugyanez a helyzet a pénzzel is? Nem lehetséges-e, hogy a pénz is éppen azért tudja betölteni a funkcióját, mert létezik – vagy legalábbis lehetséges – az az igazságtalan gyakorlat, amit Pound uzsorának nevezett?). A párhuzam szemléltetését egyetlen példára korlátozva Saussure azon fejtegetésére lehetne utalni, amelyben az írásnak (a nyelv puszta „ábrázolásának") a nyelvre való káros visszahatását demonstrálja. Itt többek közt azt az elterjedt szemléletet kárhoztatja, amely a nyelv fonetikai realitását a lejegyzéshez képest másodlagosnak tekinti, mintha tehát a beszéd pusztán az írott forma megszólaltatásának gyakorlati terepe volna. „A »kiejteni« és a »kiejtés« szavaknak a használata – írja Saussure – megszenteli ezt a visszaélést, és visszájára fordítja az írás és a nyelv ésszerű és valóságos viszonyát. Amikor arról beszélnek, hogy egy betűt így és így kell kiejteni, összetévesztik a képmást az eredetivel. Ahhoz, hogy az *oi*-t *wa*-nak ejthessük, önmagában kellene léteznie. Valójában a *wa*-t írjuk *oi*-nak."[90]. Az írott forma egyfajta semmiként, vagy méginkább „ex nihilo" előállított, másodlagos rendszerként uralkodik el a beszélt nyelv fölött, amelyen élősködik.

Saussure, persze (és itt véget is ér a párhuzam) sem a hangot nem idealizálta, sem a nyelvet nem naturalizálta. Poundnál ebből a szempontból kevésbé egyértelmű a kép: noha talán túlzás volna azt állítani, hogy nyelvszemlélete minden szempontból organikus volt[91] (ennek lényegében már a pénz/nyelv analógia ellentmond), ám amikor Gesell indíttatására a pénz természetét az általa helyettesített vagy közvetített árukéhoz akarta közvetíteni, akkor lényegében átlépte a legfontosabb szemiológiai (vagy ontológiai) határvonalat.[92] Talán éppen a pénz és a nyelv teljesen mégsem párhuzamos kettős természetének látens azonosítása[93] által

---

[89] Vö. ehhez még a „létkérdésről" elmélkedő Heidegger egyik előadását záró, a *West-östlicher Divan Verwahrung* c. jegyzetéből vett Goethe-idézetet (M. Heidegger, „Zur Seinsfrage", in Uő, *Wegmarken* [*GA* 9], Frankfurt 1976, 425-426.): „Wenn jemand Wort und Ausdruck als heilige Zeugnisse betrachtet, und sie nicht etwa, wie Scheidemünze oder Papiergeld, nur zu schnellem, augenblicklichem Verkehr bringen, sondern im geistigen Handel und Wandel als wahres Äquivalent ausgetauscht wissen will, so kann man ihm nicht verübeln, daß er aufmerksam macht, wie herkömmliche Ausdrücke, wovon niemand mehr Arges hat, doch einen schädlichen Einfluß verüben, Ansichten verdüstern, den Begriff entstellen und ganzen Fächern eine falsche Richtung geben". L. ehhez még Hamacher, „Faust, Geld", 175-176.

[90] Saussure, 58.

[91] A kérdéshez vö. Lindberg, 34-35.

[92] Vö. ehhez Parker itt hasonló nyomvonalon haladó értelmezését: Parker, 108.

[93] Vö. ehhez M. Shell, *The Economy of Literature*, Baltimore/London 1978, 90-93.

vezéreltetve egy olyan, „forradalmi" szemiózis ideálját körvonalazta, amelyben a jelölő behatol vagy átnyúlik a jelölt birodalmába, másként fogalmazva elemévé válik annak, amit reprezentál. Az elképzelés retorikai bázisa természetesen a szinekdoché (egy olyan, bizonyos értelemben totalizáló trópus, amely – Paul de Man megfogalmazásában – „része annak a totalitásnak, amelyet megjelenít."[94]), és, mint fentebb látható volt, ugyanerre a trópusra épül fel a jelölés azon elgondolása, amelyet Pound az ideogramma fogalmában összegzett. Ennél fontosabb azonban az a tény maga, hogy Pound nyelvi és pénzügyi forradalma egy olyan eshetőségen alapul, amit csak a *retorika* képes szavatolni – egy olyan (kultúr)technika, amelyről Poundnak nem nagyon akad jó szava[95], és amelyről talán általánosságban is elmondható, hogy 1. egy jelrendszer referenciális függetlenségét kihasználva olyan tényállást vagy jelentést – esetleg éppen *többlet*jelentést – képes létrehozni, amelynek nincs referenciális *alapja*, valamint 2. alapvető műveletei hagyományosan felfoghatók a *kölcsönvett* vagy egyenesen elbitorolt nyelvi potenciál vagy nyelvi javak kiaknázásával végrehajtott jelentéstermelésként. Amint a jelölő jelöltnek álcázása, úgy a kölcsönvett szavakkal véghezvitt jelentésalkotás is a retorika teljesítménye, méghozzá – mint azt Derrida *A fehér mitológiá*ban éppen egy ötfrankossal kapcsolatos idézetből és a (magyarul „nyűttségnek" fordított) „usure" kifejezés kétértelműségéből kiindulva megmutatta[96] – az *uzsorá*é. Mint ismeretes, a Derridánál idézett Anatole France-passzusban a nekik tulajdonított (rávésett, autorizált, hitelesített) értéküktől megfosztott, lekoptatott-lecsiszolt pénzérmék „árfolyama" nő meg és ez a folyamat hivatott szemléltetni a („metafizikus") fogalmak létrejöttét. Az itt tárgyalt összefüggésben különösen az lehet a szembeötlő ebben a kis allegóriában, hogy a lecsiszolt pénzérmék egyszerre teremthetnek alapot a pénz Pound által elutasított és szorgalmazott felfogása számára, hiszen egyszerre idézhetik fel a nemesfémalapú pénzkereskedelmet, ahol az érme értékét önnön anyagi értéke határozza meg, illetve a Gesell-féle „szabadpénz"-koncepciót, amely a pénz anyagi tulajdonságainak (romlandóságának, fogyatkozásának) sajátos imitációjától remélte a gazdaság forradalmát. Ez a különös ambivalencia köszön vissza Pound azon feltételezésében, amely egy végletekig heterogén, „tisztátalan" költői nyelvben ismerte fel a tiszta fogalomhasználat biztosítékát, mint ahogy abban is, hogy bizonyos értelemben retorikaellenes nyelv- és pénzkritikáját végsősoron egy elemi retorikai műveletre alapozta. Az a végletesen téves politikai radikalizmus, amelyet Pound a pénzről és a nyelvről szerzett felismeréseivel vélt igazolni, csak azon az áron öltheteett formát, hogy – mint ez oly sokszor megtörténik – elfojtotta tudását annak hatalmáról, amivel szembefordult.

---

[94] P. de Man, „A temporalitás retorikája", in Thomka B. (szerk.), *Az irodalom elméletei* I., Pécs 1996, 12.

[95] Vö. ehhez Parker, 115-116.

[96] J. Derrida, „A fehér mitológia", in Thomka (szerk.), *Az irodalom elméletei* V, Pécs 1997, 6-7. Az idézet (eredetijét l. A. France, *Le jardin d'Épicure*, Párizs 1921, 197-198.): „Azt álmodtam, hogy amikor a metafizikusok egy nyelvet teremtenek maguknak, olyan vándorköszörűsre hasonlítanak (…), aki kések és ollók helyett érméket és pénzdarabokat szorít a köszörűhöz, hogy eltörölje róla az exergumot, az évszámot és a képmást. Amikor ezt megtették, és nem látni többé a száz sous érméiken sem Victoriát, sem Vilmost, sem a Köztársaságot, akkor azt mondják: »ezeken az érméken nincs semmi angol, semmi német, semmi francia; téren és időn kívül helyeztük őket; már nem öt frankot érnek: felbecsülhetetlen értékük van, és árfolyamuk végtelenül megnőtt.« Okkal beszélnek így. A szavak vándorköszörűsének e mestersége révén váltak fizikusból metafizikussá. Nyomban látható, mit veszítettek ezzel; nem látni azonnal, mit nyertek." France-ra egyébként Poundnál is találhatók hivatkozások, pl. az *ABC of Reading* egy pontján (*AR* 70).